

KRZYSZTOF SZOŁEK

Akademia Ekonomiczna im. O. Langego we Wrocławiu

**METODOLOGIA BADAŃ
SPOŁECZNO-GOSPODARCZYCH W PRZESTRZENI
WOBEC WSPÓŁZALEŻNOŚCI ZACHODZĄCYCH
MIĘDZY PRZEDSIĘBIORCZOŚCIĄ,
KONKURENCYJNOŚCIĄ A ROZWOJEM REGIONALNYM**

Abstract: Methodology of Social and Economic Research in Space *via* Correlations among Entrepreneurship, Competitiveness and Regional Development. Methodology of social and economic research on particular spatial structures, esp. local and regional is connected to the great degree with perceiving phenomena and processes getting in it. According to author description is more important tool in social sciences than more analytical methods. Modern description is often tightly connected with narration. Main thesis of this paper is: regional development as a result of aware operations of self-governed authorities can lead to a growth of competitiveness based on a growth of entrepreneurship.

Methodology of research on such perceived competitiveness and resulting from it selection of research measures should take into account among others qualitative character of changes and try to quantify them, if it possible.

Metodologia badań społeczno-gospodarczych dotycząca poszczególnych przekrojów przestrzennych, w tym w szczególności lokalnych i regionalnych, jest związana w dużym stopniu z określonym postrzeganiem zachodzących w nich zjawisk i procesów. Klasik przyjmuje, że badania szeroko pojętej konkurencyjności regionu (podobnie jak obszaru metropolitalnego, który po części można utożsamiać z regionem funkcjonalnym) powinny oscylować wokół zagadnień dotyczących tworzenia sieci jednostek przestrzennych (gmin, powiatów) budujących w ramach

jednego regionu własną konkurencyjność i atrakcyjność przez łączenie atutów i ofert danej jednostki przestrzennej z atutami i ofertami pozostałych, wchodzących w jego skład¹. Metodologia badań tak postrzeganej konkurencyjności i wynikający z niej dobór mierników badawczych, powinny uwzględniać przede wszystkim jakościowy charakter zachodzących przemian dokonując próby ich kwantyfikacji, jeśli to możliwe.

Ciekawe mogą się wydawać obserwacje dotyczące metod badawczych, możliwych do zastosowania w naukach społecznych, które poczyniła Sagan². Zauważa ona m.in., że wzorowana na przyrodoznawstwie metodologia nauk społecznych sprzyjała ich fragmentaryzacji w ramach wąskich specjalizacji, czego najlepszym przykładem jest rozpad geografii na wiele niemal nie związanych ze sobą subdyscyplin, przy czym wąska specjalizacja była utożsamiana z fachowością i profesjonalizmem. Konsekwencją specjalizacji było zaś stałe pogłębianie badań, które z kolei doprowadziło do oddalania się od samego przedmiotu badania, ku zgłębianiu i doskonaleniu metody jako takiej (metoda dla metody). Dlatego też stopniowo praca badawcza w coraz mniejszym stopniu była obserwacją, a coraz bardziej stawiała się wysublimowaną procedurą obliczeniową. Tendencje te bardzo zdynamizował gwałtowny rozwój techniki matematycznej w dobie modernizmu, czyli w okresie, w którym wśród badaczy powszechne stało się równanie nauk społecznych z przyrodniczymi. Sagan stwierdza jednak, że w podejściu tym zawiera się złudne przekonanie, że przedmiot badań nauk społecznych nie różni się niczym od przedmiotu badań nauk przyrodniczych. Powołuje się przy tym na Flecka, który pisze, że wszyscy myśliciele doby modernizmu, wykształceni socjologicznie i humanistycznie, popełniają charakterystyczny błąd: mają zbyt wielki respekt, pewnego rodzaju religijny szacunek dla faktów przyrodoznawczych³. W konsekwencji kwantyfikacja przestała być środkiem poznania jakościowego, a nazbyt często okazywała się celem samym w sobie.

Negatywną ocenę takiego podejścia sformułował m.in. Romer, który skrytykował własne badania nad kapitałowymi modelami wzrostu, twierdząc, że stosowana procedura badawcza była kompromisem na rzecz powszechnie akceptowanych makroekonomicznych te-

¹ A. Klasik: *Współpraca konkurencyjna i alianse strategiczne miast. Przypadek Aglomeracji Górnośląskiej*, [w:] *Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii – szanse i bariery*. S. Korenik, K. Szolek (red.). Biuletyn KPZK, z. 214, Warszawa 2004, s. 55.

² I. Sagan: *Metodologiczne dylematy współczesnej geografii społeczno-ekonomicznej*. Studia Regionalne i Lokalne Nr 2(2)/2000, Warszawa 2000.

³ L. Fleck: *Powstanie i rozwój faktu naukowego. Wprowadzenie do nauki o stylu myślowym i kolektywie myślowym*. Wyd. Lubelskie, Lublin 1986, s. 77.

orii, co doprowadziło do zaniechania badań znacznie ważniejszego, lecz analitycznie mniej uchwytneho, problemu wzrostu endogenicznego⁴. Tymczasem, jak twierdzi Adorno: „umysł, który zaniedbuje opis na rzecz metody, a cel poznania lekceważy na rzecz środków poznania, sam spycha się na gorsze pozycję”⁵.

Obecnie w naukach społecznych, opis wydaje się znacznie potężniejszym narzędziem niż inne, bardziej analityczne metody. Uwagę zaczął przyciągać w sensie dosłownym tekst, a nie tylko matematyczna czy statystyczna strona problemu. Analizy numeryczne zjawisk we współczesnym opisie stanowią tło dla pogłębionych badań, wykorzystujących techniki wywiadu, czerpiących z opisów starających się odkryć to, co przesądza o specyfice miejsca i społeczności. Jest to metoda badawcza odmienna od konwencjonalnych pojęć naukowej niezależności i obiektywności, bazująca na wysokim poziomie osobistego zaangażowania.

Współczesny opis często sięga po narrację, metodę, na bazie której budowane jest rozumienie specyfiki miejsc. Narracja łączy szacunek dla faktów z dostrzeżeniem intencjonalnych powiązań między ludźmi i ich otoczeniem. Analizy przestrzenne dążą do wyabstrahowania powszechnie występujących, powtarzalnych struktur i mechanizmów. Warunkiem koniecznym ich siły wyjaśniającej jest rzeczywiście ogólny charakter zidentyfikowanych struktur. Siła narracji bierze się natomiast ze sposobu, w jaki dokonuje wyboru chronologicznych zdarzeń, budując przyczynowo-skutkową sekwencję prowadzącą do konkluzji. Współczesne studia nad zjawiskami globalnymi dowiodły, że procesy powszechnie uważane za uniwersalne nie tylko powstają w konkretnych, geograficznie i historycznie określonych środowiskach lokalnych, ale rozwijają się też w sposób naznaczony ich geohistorycznym kontekstem. Sagan twierdzi, że zaczął się czas narracji lokalnych. Zasadnicze różnice między tradycją modernistyczną i postmodernistyczną w definiowaniu i rozumieniu podstawowych kategorii badawczych, na przykładzie geografii społeczno-ekonomicznej, oraz sposobach ich ujmowania zestawiono w tabeli 1.

Takie podejście nie może oczywiście wykluczać możliwości dokonywania pewnych porównań międzyobiektowych. Docenianie elementów endogenicznych nie może przekreślać całego bogactwa czynników bardziej ogólnych, zewnętrznych – byłoby to zapewne nie tylko

⁴ D. Romer: *The Origins of Endogenous Growth*. Journal of Economic Perspectives, 8/1994, s. 3-22.

⁵ Th. W. Adorno: *Socjologia i dialektyka*, [w:] Kryzys i schizma 2. *Antyścencytystyczne tendencje w socjologii współczesnej*, E. Mokrzycki (red.). Wyd. PIW, Warszawa 1984, s. 27.

uproszczeniem, ale i swoistym nadużyciem. Zwłaszcza współcześnie, w dobie postępującej globalizacji, konieczne jest łączenie lub wzajemne uzupełnianie tych metod badawczych.

Dokonując pomiaru współzależności zachodzących między przedsiębiorczością, konkurencyjnością a rozwojem regionalnym należy pamiętać o istocie tego zagadnienia, wychodząc od samych definicji przedsiębiorczości, konkurencyjności i rozwoju regionalnego. Ogromna różnorodność definicji i ich interpretacji nie sprzyja prostym rozwiązaniom.

Przedsiębiorczość jest najczęściej postrzegana jako określona cecha działania. Pojęcie to jest używane na określenie ogólniejszej postawy wobec rzeczywistości charakteryzującej się skłonnością do podejmowania działań, dynamizmem, pomysłowością. Podmioty przedsiębiorcze charakteryzuje inicjatywa i nieunikanie ryzyka. Przedsiębiorczość rozumiana jako rozwój przedsięwzięć gospodarczych i firm jest najbardziej oczywistą (i zwykle najprostszą) metodą wykorzystania lokalnych zasobów i potencjału. Przez działalność gospodarczą zostają one przekształcone w środki zaspokajające potrzeby miast i regionów.

Tabela 1

Badania geograficzne w tradycji modernistycznej i postmodernistycznej

Koncepcje	Modernistyczne	Postmodernistyczne
Typ nauki	nomotetyczna	idiograficzna
Dominujące podejście	przestrzenne	regionalne
Preferowana skala badań	globalna, ponadregionalna	lokalna, regionalna
Metody badawcze	analizy numeryczne, systemowo-przestrzenne i strukturalno-funkcjonalne	opis empatyczny, narracja
Przestrzeń to:	topologiczna powierzchnia z układami węzłów, sieci, obiegów	scena wypełniona aktorami i sytuacjami powiązanymi dramaturgią historii
Spoleczność to:	statystyki demograficzne	kulturowa wspólnota odpowiedzialna za powstanie struktur terytorialnych
Jednostka to:	nieistotny statystycznie element	aktor sceny lokalnej – czynnik sprawczy dramaturgii zdarzeń
Region to kategoria:	terytorialna	społeczna, kulturowa
Metafora miejsca	system	tekst
Metafora świata	mechanizm	arena

Źródło: Sagan, *Metodologiczne dylematy... op. cit.*

Warto zauważyć, że coraz powszechniej dostrzegane jest znaczenie więzi społecznych, poczucia wspólnoty, tradycji i kultury przedsiębiorczości, oswojenia z wymogami rynku, dla rozwoju przedsiębiorstw i rozwoju lokalnego, regionalnego, czyli funkcjonowania środowiska przedsiębiorczości. Pojęcie środowiska przedsiębiorczości należy zatem wiązać z takimi pojęciami i kategoriami, jak uczenie się, zdobywanie umiejętności, kultura techniczna, innowacyjność, ryzyko, kapitał społeczny, kapitał intelektualny.

Pobudzanie przedsiębiorczości i inicjatyw w skali lokalnej ułatwia tworzenie systemu harmonijnego, w którym każdy członek społeczności ma możliwość odegrania swojej roli; wzrasta zatem poczucie uczestnictwa. Niezależnie od tego, jak naiwna wydaje się sama zasada czy próby realizacji związanych z nią postulatów, coraz wyraźniej widać, że podejście takie daje lepsze wyniki niż kontynuowanie koncepcji środowiska opiekuńczego. W badaniach dotyczących przejawów przedsiębiorczości w określonych przekrojach przestrzennych (np. miast, obszarów metropolitalnych, regionów) należy zatem uwzględniać nie tylko aktywność podmiotów gospodarczych, ale całego układu. Konieczne jest uwzględnianie wzajemnych relacji między podmiotami prywatnymi i publicznymi uczestniczącymi w budowie środowiska przedsiębiorczości. Należy także mieć na uwadze okoliczność, że przedsiębiorczość jest niejako składową konkurencyjności. Rozwój regionalny z kolei powinien być następstwem wzrostu konkurencyjności.

Istniejące mierniki przedsiębiorczości i konkurencyjności gospodarek narodowych⁶ opracowywane od dłuższego czasu, mogące w pewnym stopniu stanowić punkt wyjścia do opracowywania mierników konkurencyjności gospodarek regionów, mają liczne mankamenty. Do najważniejszych czynników wpływających na taki stan rzeczy zalicza się brak ogólnej, powszechnie akceptowanej teorii konkurencyjności, ograniczone bazowanie autorów różnorodnych mierników na dorobku teoretycznym, ograniczone uwzględnianie w analizach wzajemnych współzależności, między różnorodnymi kategoriami ekonomicznymi w ujęciu przestrzennym oraz czasowym, bazowanie w mniejszym lub większym stopniu na wynikach mało wiarygodnych badań ankietowych, na subiektywnych ocenach lub przyjmowaniu arbitralnych kryteriów oceny.

⁶ Na przykład mierniki tzw. magicznego pięciokąta, indeksy swobody ekonomicznej, indeksy międzynarodowej konkurencyjności Międzynarodowego Instytutu Zarządzania Rozwojem, indeksy międzynarodowej konkurencyjności Światowego Forum Ekonomicznego. (J. Misala, *Mierniki konkurencyjności gospodarki; aspekty teoretyczne i wnioski dla Polski*. Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej nr 12, SGH, Warszawa 2002, s. 13-14.

Trudności pomiaru konkurencyjności regionów wynikają ze złożoności zjawiska, jego wieloaspektowości i wielowymiarowości. Mechanizmy kształtujące konkurencyjność regionów nie zostały do końca poznane, dlatego próby nowego, odmiennego definiowania zjawiska i wyjaśniania czynników go kształtujących. Ponadto raz sformułowane modele rozwoju i konkurencyjności ustępują nowym, lepiej wyjaśniającym rzeczywistość, ale i sama rzeczywistość ulega zmianom. Kluczowym problemem badawczym staje się przy tej okazji przypisanie odpowiednich wag poszczególnym czynnikom warunkującym zmiany konkurencyjności badanych obiektów.

Ponieważ konkurencyjność regionów jest złożonym i wieloaspektowym zjawiskiem, do jego pomiaru stosuje się mierniki uwzględniające wiele aspektów konkurencyjności i do tego celu wykorzystuje się przede wszystkim miary syntetyczne. Ich tworzenie i stosowanie kojarzy się nieodłącznie z subiektywizmem podmiotu stosującego te miary. Należy bowiem dokonać wyboru cech opisujących konkurencyjność, nadać im wagi, dokonać wyboru metody agregacji itp. Z tego m.in. powodu do oceny konkurencyjności przyjmuje się czasem, jako pewne uproszczenie, takie wielkości, jak wielkość PKB wytworzonego w regionie. Jest tak m.in. w Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego, gdzie stwierdza się, że „kompleksowym miernikiem wzrostu konkurencyjności polskich regionów będzie tempo wzrostu poziomu PKB na mieszkańca poszczególnych województw w Polsce w stosunku do średniej wspólnotowej”⁷, a także w UE. W szóstym okresowym raporcie Komisji Europejskiej za miernik konkurencyjności przyjmuje się PKB *per capita* i rozkłada się ten miernik na następujące czynniki: $\text{PKB per capita} = \text{PKB} / \text{zatrudnionego} \times \text{zatrudnieni} / \text{ludność w wieku produkcyjnym} \times \text{ludność w wieku produkcyjnym} / \text{ludność ogółem}$. Uznanie PKB za miernik konkurencyjności ma swoją podstawową zaletę, jaką jest dostępność informacji. O kilku aspektach należy jednak pamiętać dokonując interpretacji wyników. Poziom PKB należałoby stosować w przeliczeniu na jednego mieszkańca oraz – co istotne zwłaszcza w sytuacji, gdy porównujemy regiony różnych państw – według parytetu siły nabywczej, ze względu na różnice w poziomie cen⁸. Inną wielkością przyjmowaną czasem do syntetycznej oceny konkurencyjności regionu

⁷ Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2001-2006. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2001, s. 101.

⁸ Por. np.: W. M. Orłowski: *Polskie regiony na tle wyzwań integracyjnych*, [w:] *Polityka regionalna państwa pośród uwarunkowań instytucjonalno-regulacyjnych*, J. Szomburg (red.). IBnGR 2001, Gdańsk, s. 53 i nast.

jest wartość napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do regionu⁹.

Przyjmowanie za miarę konkurencyjności PKB *per capita* jest wygodne w stosowaniu w przekroju międzynarodowym. Przy miarach syntetycznych, uwzględniających różne aspekty konkurencyjności należy zwrócić uwagę na możliwość wystąpienia różnych założeń metodologicznych przyjmowanych przez statystyków. Ocena konkurencyjności wymaga rozległego, co do zakresu, materiału badawczego, różnorodnych, lecz porównywalnych informacji. Na tym właśnie tle występują liczne problemy, dzięki czemu analizy porównawcze są utrudnione, nie tylko ze względu na wspomniane odmienne metodologie gromadzenia i przetwarzania danych, ale także w związku z brakiem kompatybilności sytuacji administracyjnej i prawnej regionów różnych krajów. Porównywanie miar uzyskanych w wyniku agregacji danych otrzymanych przy różnych założeniach badawczych w zależności od kraju (regionu), w którym badanie się przeprowadza, niesie za sobą konieczność zachowania szczególnej ostrożności przy interpretacji wyników, jeśli w ogóle obiektywna interpretacja jest wówczas możliwa. Oczywiście miernik PKB *per capita* również może się charakteryzować różnymi założeniami badawczymi w poszczególnych krajach, nie jest też doskonałym miernikiem konkurencyjności, jednak w ostatnich latach dąży się do ujednolicenia metod pomiaru np. na terenie UE.

Należy także zwrócić uwagę na różnice społeczno-gospodarcze, kulturalne, mentalne występujące między różnymi regionami, a zwłaszcza państwami. Przekładają się one mniej lub bardziej bezpośrednio na uzyskane wielkości danych statystycznych. Nawet gdy zgromadzone są według tej samej metodologii mogą dostarczać błędnych wniosków. Przykładem może być skala występowania szarej strefy, uważa się, że na południu Włoch w niektórych okręgach aż 90% ludności w wieku produkcyjnym pracuje poza oficjalnym obiegiem gospodarczym. Dostępne statystyki nie dają szans na poprawne zdiagnozowanie sytuacji.

Nie sposób pominąć kwestii dostępności danych. Liczne bariery i ograniczenia informacyjne dotyczą szczególnie aspektu przepływów między regionami – tzn. np. eksportu i importu towarów i usług, a informacje te mają istotne znaczenie w ocenie konkurencyjności regionu.

⁹ Por. np.: B. Domański, R. Guzik, K. Gwosdz: *Konkurencyjność i ranga wielkich miast Polski w świetle inwestycji zagranicznych firm produkcyjnych*. Biuletyn KPZK PAN z. 192, Warszawa 2000, s. 99.

Efektom pomiaru konkurencyjności regionu powinno być jego umiejscowienie w rankingu regionów, czyli uporządkowanie regionów ze względu na poziom konkurencyjności, albo zdolność do konkutowania. Efektom pomiaru może być także pogrupowanie regionów ze względu na ich konkurencyjność i wskazanie miejsca badanego obiektu. Pomiary muszą być dokonywane w szerszym kontekście, czyli w porównaniu z innymi jednostkami. Drugi ważny aspekt badania konkurencyjności to czas. Badania konkurencyjności mają największą wartość poznawczą wówczas, gdy dokonywane są w układzie dynamicznym. Określenie tylko pozycji konkurencyjnej regionu nie wystarcza – ważne są oceny zmiany tej pozycji, gdyż – biorąc pod uwagę różne warunki – możemy ocenić zdolność do konkutowania. Pomiar konkurencyjności jednostek przestrzennych, aby odpowiadał potrzebom praktyki, powinien być dokonywany w sposób, który ujmuje jednocześnie te dwa aspekty.

Badania konkurencyjności jednostek przestrzennych powinno się także dokonywać w aspekcie czynników ją determinujących. Pozwala to stwierdzić, jak poszczególne z nich oddziałują na ogólny wynik i wskazać kierunki koniecznych działań. Do opisu badanych obiektów pod względem ich konkurencyjności należy wykorzystać wiele cech, które charakteryzują różne aspekty konkurencyjności, porównać je w układzie przestrzennym oraz dynamicznym, i ustalić, jakie wartości tych cech świadczą o wyższej konkurencyjności, oraz jakie wzajemne relacje między cechami są najbardziej optymalne. Sytuacja jest tym bardziej skomplikowana, ponieważ nie ma jednej konkretnej drogi uzyskania wysokiej konkurencyjności, a każda jednostka może wykorzystywać w tym celu swoją specyfikę. Problemem staje się nie tylko dobór cech opisujących to zjawisko, ale także dobór obiektów badania, czyli porównywanych regionów.

W związku z różnym definiowaniem konkurencyjności gospodarki, różnie także możemy ją mierzyć (od strony potencjału, efektów, w aspekcie statycznym, dynamicznym). W literaturze dokonuje się kategoryzacji miar konkurencyjności wyróżniając trzy grupy miar:

- efektów konkurencyjnych (*competitive performance*);
- potencjału konkurencyjnego (*competitive process*);
- procesu konkurencyjnego (*competitive process*).

Miary potencjału umożliwiają ocenę nakładów, miary efektów analizują wyniki osiągnięte dzięki zaangażowaniu nakładów, czyli tzw. pozycję konkurencyjną, natomiast miary procesu dotyczą procesów zarządzania i organizacji.

Mierniki konkurencyjności regionów można dzielić (analogicznie, jak mierniki międzynarodowej konkurencyjności gospodarek) według różnych kryteriów:

- czasu – na mierniki statyczne i dynamiczne, choć podział ten traci na znaczeniu, gdyż obecnie w celu ujmowania zmian poziomu konkurencyjności analizuje się ewolucję mierników statystycznych w poszczególnych okresach;
- sposobu mierzenia – mierniki typu *ex ante* (które stanowią efekt analiz związków między spodziewanym poziomem konkurencyjności a czynnikami mogącymi ją determinować w przyszłości) i *ex post* (będące efektem analiz między poziomem konkurencyjności a czynnikami, które ją determinowały w przeszłości);
- sposobu konkurowania – podział mierników według tego kryterium jest bardziej złożony – na mierniki konkurencyjności cenowej i pozacenowej, oraz mierniki uwzględniające łącznie efekty konkurencyjności cenowej i pozacenowej przez pryzmat kształtowania się bilansu obrotów bieżących oraz mierniki uwzględniające efekty zlokalizowanego konkurowania regionów; efekty te ocenia się głównie przez pryzmat bilansu obrotów kapitałowych oraz bilansu obrotów wiedzą techniczną;
- stopnia i zakresu agregacji danych – mierniki syntetyczne i mierniki zdezagregowane czyli mierniki cząstkowe, na podstawie których próbuje się konstruować mierniki syntetyczne; mierniki syntetyczne konstruuje się najczęściej wykorzystując wskaźniki:
 - ogólnego rozwoju gospodarczego (wzrost gospodarczy, zatrudnienie, równowaga wewnętrzna i zewnętrzna);
 - zmian strukturalnych i zmian efektywności wykorzystywania czynników wytwórczych, informujące o warunkach i możliwościach ich rozwoju;
 - informujące o stopniu i/lub intensywności zaangażowania w międzynarodową wymianę gospodarczą, które są traktowane jako mierniki kształtowania się międzynarodowej pozycji konkurencyjnej regionu.

Można zauważyć, że niekiedy regiony o relatywnie wysokim PKB/ 1 mieszkańca mogą się cechować niektórymi względnie niskimi wskaźnikami szczegółowymi. Jest to związane z trudnościami w kwantyfikowaniu powiązań między czynnikami konkurencyjności, których kombinacja w określonych proporcjach może się przyczyniać do sukcesu w rozwoju regionu przez rozwój przedsiębiorczości i wzrost pozycji konkurencyjnej. Ponadto, równie istotne znaczenie mogą mieć

inne, trudno mierzalne czynniki, takie jak warunki instytucjonalne, efektywność administracji terytorialnej, usługi wspierające przedsiębiorczość czy infrastruktura społeczna¹⁰.

Należałoby zatem, w ramach przyjętej metodologii badawczej, wykorzystać metody heurystyczne wsparte przez badania ankietowe pozwalające ustalić, na reprezentacyjnej próbie przedsiębiorstw, jak badane relacje kształtują się w poszczególnych regionach.

Metody heurystyczne, które polegają na wykorzystaniu opinii ekspertów (lub przede wszystkim ekspertów), przy czym kluczowe znaczenie ma ich „naukowa intuicja” i doświadczenie. Połączenie w badaniu heurystycznym świadomego wymyślania określonego obrazu rzeczywistości oraz nieświadomego porządkowania i kojarzenia informacji dotyczących interesującego nas fragmentu rzeczywistości ma na celu pokazanie możliwego obrazu współzależności, niekoniecznie będącego ekstrapolacją dotychczasowych prawidłowości występujących w innych obiektach. Takie postępowanie jest uzasadnione zwłaszcza wówczas, gdy trudno jest zidentyfikować to, jakie prawidłowości dotychczas zachodziły lub gdy obiektywnie nigdy nie występowały. Ekspert buduje w tym przypadku model myślowy badanego wycinka rzeczywistości, starając się w nim uwzględnić fakty zarówno już znane, jak i przeczuwane, ilościowe i jakościowe. Dokonuje eksperymentów na modelu, usiłując odgadnąć czynniki, które mogą wpłynąć na zmianę analizowanego zjawiska czy procesu. W procesie badawczym może występować kilkudziesięciu, ale także kilku ekspertów. Ich opinie są analizowane przez organizatora badań lub eksperta-koordynatora, którzy w celu uzyskania zobiektywizowanych wyników stosują zazwyczaj regułę największego prawdopodobieństwa lub jej zmodyfikowane wersje.

Wśród licznych metod heurystycznych w przeprowadzeniu niniejszych badań autor postuluje wybór częściowo zmodyfikowanej metody delfickiej oraz metodę ankietową opartą na wywiadach bezpośrednich indywidualnych lub zogniskowanych. Pierwsza z nich powinna zapewnić zwielokrotnienie efektów badawczych przez rozdzielenie fazy tworzenia projekcji zdarzeń od fazy ich oceniania oraz przez wprowadzenie zbiorowego szukania pomysłów przez ekspertów. Druga powinna zostać zastosowana, aby zasięgnąć opinii respondentów nie będących ekspertami, w celu ich zweryfikowania z wnioskami specjalistów. Ankiety zawierać powinny zarówno pytania zamknięte, jak i otwarte.

¹⁰ Por. I. Pietrzyk: *Konkurencyjność regionów w ujęciu Komisji Europejskiej*, [w:] *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, M. Klamut, L. Cybulski (red.), Wrocław 2000, s. 24.

Nawiązując do powyższych uwag w naszych badaniach przyjmuje się przedsiębiorczość za podstawę kształtowania się określonego poziomu konkurencyjności regionu. Należy ją rozumieć jako wypadkową postaw i zachowań przedsiębiorstw oraz polityki władz publicznych (w szczególności lokalnych) w zakresie formowania klimatu przedsiębiorczości. Jest to bowiem szczególnie widoczne w ostatnim czasie na obszarze aglomeracji wrocławskiej, gdzie odnotowuje się i nagłaśnia medialnie spektakularne „porażki” władz lokalnych w przyciąganiu nowych inwestorów, ale także można zauważyć sukcesy innych samorządów (choć tych działań nie nagłaśnia się zazwyczaj w mediach)¹¹.

Prowadzone badania powinny zatem przebiegać dwupłaszczyznowo i dotyczyć:

- przedsiębiorstw – w zakresie postaw i nastawienia przedsiębiorców z wykorzystaniem metod ankietowych;
- władz publicznych – w zakresie podejmowanych działań (a nie deklaracji) na rzecz pobudzania przedsiębiorczości przez ocenę efektów finansowych i rzeczowych.

Podstawowa teza badawcza brzmi zatem: rozwój regionalny jest wypadkową świadomych działań władz samorządowych stając się efektem wzrostu konkurencyjności, dla którego bazę stanowi wzrost przedsiębiorczości.

¹¹ Chodzi głównie o przykład gminy Kobierzyce przegranej w wyścigu o pozyskanie inwestycji Hyundai’ a oraz sukces m.in. gminy Wrocław w zakresie pozyskania rozbudowy zakładów Whirlpool.